

Over het intergenerationele trauma in de vrouwenlijn

Wat is haar naam?

Mathilda van den Hof

Voor de volgende generaties

Het boek dat je gaat lezen is een roman gebaseerd op mijn eigen leven, zoals ik het heb ervaren. Er kunnen andere perspectieven leven op de waarheid en dat mag. Het is niet mijn bedoeling iemand te schaden of in een kwaad daglicht te stellen. Om de privacy te waarborgen zijn veel namen verzonnen. Mijn ouders, mijn broer, de zus van mijn oma, de pleegzus van mijn moeder, mijn kind en mijn bonuskinderen dragen hun eigen namen, net zoals mijn opa en oma.

Proloog

De volwassenen die in de trein stappen hebben een koffertje of tas in de hand, de meeste kinderen drukken hun knuffel dicht tegen zich aan. In hun ogen een lege blik, angstig ook. Wat zal er door hen heen gaan?

Ik zie hoe ze in de oude en vervallen wagons getild worden door de mensen van de Ordedienst. De deuren van de wagons zijn groot en roestig, met boven de deur alleen een ventilatierooster. Soms denk ik dat er niemand meer in past, maar dan lukt het de Ordedienst toch nog er een paar mensen bij te krijgen. Hoe meer, hoe beter lijkt het wel. Gaan al die deuren dicht? Ja, dat gaan ze elke keer weer. Mijn hemel.

Waar gaan ze naartoe, vraag ik mij af. Hoelang duurt de reis en hoe hou je dat in vredesnaam vol, zo dicht op elkaar gepakt? De rillingen lopen over mijn rug, de kou trekt omhoog naar mijn nek. Ik ben bang dat alle mensen die deze keer op de lijst stonden dit niet overleven.

De stoomtrein fluit. Het is een doordringende kreet bij vertrek. Verder is het izig stil, zelfs de vogels zwijgen. Uit de smalle opening van het ventilatierooster boven in de deuren zie je hoofden. Zwaaiende handen steken naar buiten. Ons toekomstige lot, daar twijfel ik geen moment aan.

Elke week, laat op de avond voor de deportatie, komt de barakoudste de barakken in om op alfabetische volgorde de namen voor te lezen van de mensen die moeten vertrekken. Als je op de lijst staat moet je je de volgende dag melden bij de spoorlijn, waar de trein klaarstaat. Op transport richting werkkampen in het oosten, hoor ik mensen steeds fluisteren.

Het kamp is overvol met mensen; de kans dat ook wij binnenkort gaan wordt steeds groter. Er zijn pasgeleden op één dag meer dan drieduizend mensen bij gekomen. Abraham en ik zijn hier inmiddels drie maanden. De meeste mensen zijn hier niet zo lang; ik heb velen zien komen en gaan.

Wij proberen zo lang mogelijk van de lijst te blijven. Eerst lukte dat omdat ik borstontsteking had en in het ziekenhuis lag. Abraham maakte zich nuttig

met allerlei baantjes. Maar nu zitten we beiden in barak 61, met achthonderd anderen. De mannen en vrouwen met hun kinderen van elkaar gescheiden.

Elke avond kijk ik jaloers naar de vrouwen met baby's. 's Nachts huil ik met de baby's mee. Hoe zou het met mijn kleine Tina zijn? Ze is nu bijna zes maanden.

Kon ik haar nog maar een moment vasthouden en met haar knuffelen. Tegen haar zeggen dat ik van haar hou, dat ik er altijd voor haar zal zijn. Nog een moment haar geur ruiken.

Als ik aan Tina denk, denk ik weer aan die dag, 21 april 1943. Het is een van de eerste lentedagen, de zon schijnt en de boom in de tuin begint groen te worden. Ik zet Tina na het voeden in de kinderwagen buiten. Ze lacht naar me. Dat doet ze vaak en daarbij maakt ze dan grappige geluidjes. Ze kan ook uren liggen kraaien van plezier in haar kinderwagen. De ene keer pakt ze een speeltje om mee te spelen, de andere keer haar grote teen. Ik kijk veel naar haar en geniet er zo van dat ik nu moeder ben.

Terwijl ik naar binnen loop, zwaai ik naar de buurvrouw, die voor het raam staat. De buurvrouw weet van ons bestaan, ze zit bij het verzet. We hebben het erg getroffen met ons onderduikadres in Enschede. Ik hoor Tina kraaien van plezier en ik ga binnen in een stoel zitten om verder te gaan met het haakwerkje waar ik gisteren mee ben begonnen.

Na een half uur wordt er opeens hard op de deur gebonsd.

'Openmaken, openmaken die deur!'

Van schrik laat ik mijn haakwerk op de grond vallen. Hier hebben Abraham en ik het samen over gehad. Vooral rustig blijven, zeiden we dan tegen elkaar. Luisteren en doen wat er gezegd wordt.

Abraham loopt naar de deur. Ik bewonder hem dat hij zo rustig naar de deur kan lopen. Ogenschijnlijk, want ik zie dat zijn linkeroog een beetje trilt. Dat gebeurt altijd als hij zich niet op zijn gemak voelt.

Mijn hele lijf zit vastgeplakt op de stoel, ik kan op dit moment met geen mogelijkheid opstaan. Dan gaat de deur open en ik zie twee mannen in hun Nederlandse politie-uniform de kamer binnenstormen. Abraham wordt bijna omvergelopen. Hij kan zich net op tijd vasthouden aan de deurklink.

Een jonge en een oudere agent staan met hun pistolen in de aanslag. Alsof we misdadigers zijn. Maar wat hebben we dan misdaan?

De oudere agent begint te schreeuwen: 'Meekomen, vuile Joden! We hebben gehoord dat hier drie Joden ondergedoken moeten zitten!'

Ik sta op en loop naar Abraham, bij hem voel ik me altijd veilig, wat er ook gebeurt. We staan midden in de kamer en houden elkaar stevig vast. Abraham knijpt mij liefdevol in mijn arm. Alsof hij wil zeggen: rustig blijven en doen wat er gezegd wordt. En vooral geen antwoord geven op hun vragen, voeg ik er in mijn hoofd aan toe.

Ik zie dat de politieagenten onderzoekend rondkijken en dan vraagt de oudere man: 'Waar is de derde Jood?'

De jonge agent loopt door het hele verblijf, hij haalt de slaapkamer overhoop, kijkt onder het bed en trekt alle kasten open. Onze kleding vliegt daarbij door de ruimte. Gelukkig gaat het zo snel dat ze niet zien dat er ook babykleertjes tussen zitten.

We staan aan de grond genageld, daar midden in de kamer. Ik gluur uit het raam en zie in mijn ooghoek nog net dat de buurvrouw mijn baby met kinderwagen en al door de heg haalt. Ik slik een paar keer en verberg mijn hoofd tegen de schouder van Abraham.

Dan pakt de jonge agent mij bruut vast. Mijn benen doen wat ze moeten doen en ik loop rustig mee naar buiten. Ik kan niet bevatten wat er gebeurt.

Buiten worden we in een vrachtwagen gesmeten. Die begint te rijden, we hebben geen idee waarheen. De ruimte waarin wij zitten vult zich met vieze uitlaatgassen. Abraham slaat een arm om mij heen en ik kruip hoestend diep in zijn armen weg. We huilen beiden stille tranen om Tina.

Hoe jaloers ik ook ben op de vrouwen met hun baby's, toch ben ik dankbaar dat ons kindje hier niet is. De vrouwen hebben namelijk maar net genoeg te eten en ook de borstvoeding wordt minder. De baby's huilen daardoor van de honger.

Dat ik borstontsteking kreeg was natuurlijk niet zo raar; van het ene op het andere moment stopte ik met voeden. Wie voedt Tina nu, wie zorgt er nu voor haar? Ik weet niet eens zeker of ze nog in leven is.

Abraham en ik waren net getrouwd toen de oorlog uitbrak. Ik ontmoette hem op de wekelijkse dansavond. Daar danste ik de hele avond met mijn zusje Rosa, tot een onbekende man mij ten dans vroeg. Ik knikte verlegen en stapte aan zijn hand de dansvloer op.

Het was alsof we al jaren samen dansten en die ene dans leek uren te duren. We gingen beiden zo in het moment op, maar helaas, de lichten schoten aan en de dansavond was voorbij. Een week later zag ik hem weer en dansten we de hele avond. Abraham is een stukje langer dan ik en als slagersknecht had hij zwaar werk te verrichten, vandaar zijn spierballen. Ik voel nog de kracht van zijn armen.

Een paar maanden later was de bruiloft. Abraham Herman Frankenhuis, mijn grote liefde, in een prachtig pak, met zijn donkere haar. Ik in een witte jurk, samen onder de choepa¹. De vlinders fladderen weer door mijn buik nu ik terugdenk aan die tijd. De hele familie nog compleet. Gelukkig wisten we toen nog niet in welke hel we terecht zouden komen. Een traan rolt over mijn wang. Waren we maar meegegaan naar Amerika met de familie van mijn moeders kant.

Toen we een jaar geleden met sabbat² aan tafel zaten, vroeg mijn tante of we meegingen.

‘We kunnen beter het zekere voor het onzekere nemen, we horen verhalen van kampen en het vermoorden van Joden,’ zei ze. Ik wilde het niet geloven, Abraham al helemaal niet. Ik keek snel hoe hij zou reageren.

‘Nederland blijft neutraal. Wij zijn net getrouwd en willen een kindje. Onze familie is in Enschede en wij hebben hier alles. En waar moeten we het van betalen? Alles achterlaten? Nee, wij gaan niet mee, zover zal het in Nederland niet komen. Zo erg zal het niet zijn en zo lang zal het niet duren.’ Abraham sloeg met zijn vuist op tafel om zijn besluit kracht bij te zetten. Daarna viel er een ongemakkelijke stilte.

Mijn tante had het toch goed zien aankomen. Wij wilden niet geloven dat de verhalen die we hoorden van de kampen waar waren. Maar later konden ook wij het niet meer ontkennen en we doken onder. Papa ging nog naar Zwitserland om te onderzoeken of we daarnaartoe zouden kunnen gaan, maar het was al te laat, de grenzen gingen dicht.

En nu lig ik hier, in deze vreselijke barak. We zijn met te veel mensen in een te kleine ruimte. Het bed is hard. De geur van ongewassen mensen is overal en ik heb het vaak koud. De vlooiënbeten jeuken enorm en ik heb mijn armen helemaal opengekrabd.

Dan schrik ik op uit mijn gedachten. De barakoudste is de barak binnengekomen en roept dat hij de nieuwe lijst heeft. Een pijnscheut gaat door mijn buik. Mijn hart bonkt in mijn keel. Een knijpend gevoel in mijn maagstreek. Voor er maar één naam genoemd is, voel ik dat Abraham en ik op de lijst staan. Misselijk. Angst. De F komt steeds dichterbij. Ademen, blijven ademen. In en uit. In en uit.

En dan hoor ik mijn naam hardop genoemd worden: Mathilda Rosette Frankenhuis-Frenk. De omgeving draait om mij heen. Het wordt helemaal zwart.

Iemand pakt mij vast en legt me op een bed. 'Mathilda, Mathilda,' hoor ik in de verte mijn naam roepen. Er wordt zachtjes in mijn gezicht getikt. 'Wakker worden!'

Als ik opkijk, zie ik het gezicht van een vrouw. Ze zegt dat ik naar buiten moet gaan voor ik mijn koffer inpak, een frisse neus halen en naar de toiletten. 'Abraham zal daar ook zijn,' fluistert ze me toe.

De tranen lopen over mijn wangen wanneer ik naar buiten ga. Ik hoor en zie niet zoveel, ik struikel over een steen, zoek naar de ogen van mijn man. En dan vind ik hem. We vallen elkaar in de armen. Maar niet te lang, want we mogen niet te veel opvallen. De bewakers willen immers geen gedoe in het kamp, zeker niet vlak voor het transport.

Het knijpende gevoel in mijn maagstreek voel ik weer opkomen. De geur van urine maakt mij nog misselijker dan ik al ben. Met een bonkend hart vraag ik Abraham: 'Hoe komen we de nacht door?' Geen nacht is goed hier, maar van deze nacht weet ik niet hoe ik hem door ga komen. Deze nacht zal de laatste in Westerbork zijn. Waar gaan we naartoe? Hoe zwaar zal het werken daar zijn? 'Overleven we dit?' vraag ik Abraham als ik mijn hoofd op zijn schouder leg.

'Niet te veel over peinzen,' fluistert hij in mijn oor. 'Denk aan onze kleine Tina, laat het je kracht geven dat ze niet alle Joden hebben gepakt. Zij zal

doorleven, laten we ons daaraan vasthouden, lieve Mathilda.' Abraham drukt mij stevig tegen zich aan.

Dan loopt er een bewaker langs die roept dat we op moeten schieten. 'Terug naar jullie barakken, nu!'

'We zien elkaar morgen,' fluisteren we allebei. Met een kus nemen we afscheid van elkaar.

Als ik wakker word, is het nog donker in mijn kamer en zie ik op mijn wekkerradio 6.00 uur staan. Het is nog lang geen tijd om eruit te gaan, maar slapen lukt niet meer. Straks mag ik naar de grote school. Mijn benen wiebelen al van enthousiasme bij het idee. Naast mijn bed ligt een *Donald Duck* en ik doe mijn leeslampje aan om te kunnen lezen. Of beter gezegd, om de plaatjes te bekijken. Ik hoor nog niks; papa en mama zijn vast nog niet wakker. Dan maar verder bladeren. Soms kan ik een woordje al een beetje lezen.

Tegen me aan ligt mijn knuffelhond, altijd aan de buitenkant van mijn bed. Meestal moet ik die in de ochtend van de grond pakken. Vandaag niet, de knuffel ligt strak tegen mij aan, alsof hij mij beschermt tegen spannende dingen. Ik heb zin om naar school te gaan, maar vind het ook spannend. Dan hoor ik eindelijk mama naar de badkamer lopen en ik stap snel uit bed.

‘Wat ben jij vroeg,’ zegt ze als ik haar op de gang tegenkom.

‘Ik kan niet meer slapen, ik wil zo graag naar school.’

‘Ach lieverd, wat leuk dat je er zoveel zin in hebt,’ zegt ze en ze geeft mij een aai over mijn bol. ‘Doe jij je mooie jurk aan? Die hangt al voor je klaar.’

De witte jurk met paarse bloemetjes hangt al lang in de kast, maar vandaag mag ik hem eindelijk aantrekken. Ik maak een huppelsprongetje en ben zo blij dat ik de mooie zomerjurk nu echt aan mag. Mama pakt de jurk uit de kast op de gang en geeft hem aan mij. Ik trek hem aan en loop naar de spiegel in de slaapkamer van mijn ouders.

Voor de spiegel doe ik de bandjes over m’n schouders, ik draai rondjes en voel de jurk om mijn benen zwieren. Als ik terug naar mijn kamer loop om mijn schoenen aan te trekken en op bed zit, kijk ik rond in mijn kamer. Mijn ogen blijven hangen bij het schoolbord dat mijn vader vorige week heeft opgehangen. Ik speel graag schooltje met Katelijne, mijn beste vriendinnetje. Meestal ben ik dan de juf, want nakijken met een rode pen vind ik bijna het mooiste wat er is.